

ARTYKUŁY RECENZYJNE/RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2025 z. 1
PL ISSN 0033-202X

*Sermones et institutiones consiliorum causa
pro ordinatibus et participantibus*

Prezentacje multimedialne w wystąpieniach naukowych. Nauka – dydaktyka – praktyka, red. Mariola Antczak, Warszawa – Łódź 2023, wyd. Uniwersytet Łódzki, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 310 ss.

Omawiana pozycja wiąże się z zainteresowaniami redaktor naukowej Marioli Antczak, czego wyrazem jest liczba ponad 100 opracowań i szereg wystąpień na konferencjach. Można tutaj wspomnieć, wydaną przez Nią wspólnie z Grzegorzem Czapnikiem publikację poświęconą organizacji konferencji naukowych z 2022 r.¹

Na omawiane opracowanie składają się rozdziały połączone nie tylko wspólnym tematem prezentacji multimedialnych w trakcie konferencji naukowych. Przede wszystkim stanowią one odpowiedź na określone zagadnienia, jakie zostały zaproponowane przez redaktor naukową. Propozycje te dotyczyły problemów, które do tej pory były słabo widoczne w literaturze naukowej. To podnosi wartość recenzowanej publikacji.

Główne dwa tematy omawianej pracy są następujące: sposób przygotowania dobrego wystąpienia na konferencji naukowej oraz poprawna i atrakcyjna prezentacja multimedialna stanowiąca część tego rodzaju wystąpienia (s. 12). W ramach pierwszego, głównego zagadnienia wyznaczono następujące cele pośrednie: sprawy terminologiczne dotyczące konferencji naukowych, ich organizacja i przebieg; sposoby wyznaczania celów konferencji naukowych; rodzaje i uczestnicy konferencji; różnice i podobieństwa między artykułem naukowym, referatem i wykładem; etykieta obowiązująca na konferencjach. Jeśli chodzi o drugie zagadnienie dotyczące prezentacji multimedialnych, to zgodnie z tytułem omawianej publika-

¹ *Organizacja konferencji naukowych*, red. M. Antczak, G. Czapnik, Łódź 2022, 414 ss.

cji jest ono rozbudowane. Na początek mamy podstawową terminologię dotyczącą samych prezentacji z charakterystyką stosowanego oprogramowania. Dalej poświęcono uwagę planowaniu i realizacji prezentacji naukowych z uwzględnieniem rodzaju audytorium, prób i... tremy. Następny cel, to zasady wygłaszania tekstów uzupełnionych prezentacjami multimedialnymi oraz ich ewaluacja. Zagadnienie prezentacji naukowych uzupełniono jeszcze o ewolucję prezentacji na wybranych przykładach oraz propozycje ćwiczeń służących publicznym wystąpieniom.

Struktura służy realizacji ww. celów badawczych. Na początek omówiono podstawowe zasady wystąpień na konferencjach naukowych, ich cele oraz podstawowe zagadnienia terminologiczne. Dalej mamy omówienie samych prezentacji multimedialnych z ich planowaniem, realizacją i charakterystyką oprogramowania. Wreszcie przybliżono zmiany ewolucyjne prezentacji na wybranych czterech przykładach. Całość uzupełniono o zespół ćwiczeń wystąpień publicznych. Każdy z rozdziałów rozpoczyna zestaw szczegółowych pytań badawczych i abstrakty. Dzięki temu czytelnik jeszcze przed lekturą wie, co znajdzie w danym rozdziale. Ułatwia to recepcję treści omawianej pracy.

Rozdział pierwszy „Wystąpienia na konferencjach naukowych” otwiera tekst Natalii Słaboń *Konferencja i wystąpienia naukowe: terminologia, geneza, stan badań, organizacja i przebieg* (s. 17-32), w którym przytacza definicje pojęcia konferencji naukowej oraz omawia badania poświęcone konferencjom. Autorka określiła konferencje jako wydarzenia stwarzające okazję do dyskusji naukowej i komunikacji oraz integracji środowiska naukowego (s. 30-31). Zjawisko to powstało w połowie XIX w., ale na dzień dzisiejszy stan badań nad nim jest słaby. Organizatora konferencji reprezentuje komitet organizacyjny, odbiorcy zaś dzielą się na uczestników czynnych (referentów) i biernych – słuchaczy, mogących ewentualnie zabrać głos w dyskusji. Procedura organizacji konferencji naukowych nie ma określonych ściśle zasad i zależy od zaplanowanej skali. Można jednak wyróżnić następujące etapy – programowanie (planowanie), pozyskanie środków, realizacja konferencji i działania finalne, takie jak np. publikowanie materiałów drukiem (s. 31-32).

Stosunkowo krótki tekst pióra Aleksandry Staniszewskiej i Radosława Zdaniewicza *Cele konferencji naukowych* (s. 33-43) obejmuje dwa rodzaje zagadnień badawczych. Pierwszy stanowią (zgodnie z tytułem) cele konferencji (prelegentów, słuchaczy i organizatorów oraz sponsorów), drugi – tzw. drapieżne konferencje. Jeśli chodzi o cele prelegentów, to obok prezentacji własnych osiągnięć naukowych mamy szereg celów ubocznych. Obok nawiązania kontaktów wystąpienia konferencyjne uczą umiejętności komunikowania się z publicznością. Cele słuchaczy, to poznanie dorobku naukowego na dany temat oraz nawiązanie nowych kontaktów badawczych. Cele organizatorów i sponsorów są podobne. Chodzi o promocję

i pożyteczne kontakty naukowe oraz biznesowe. Do „drapieżnych konferencji” naukowych zaliczamy zjazdy nastawione na zyski (np. z wysokich opłat konferencyjnych), organizowane często przez ośrodki niemające nic wspólnego z tematem konferencji i nierzetelnie dobierające referentów. Bywa też, że oferują publikację w wysoko punktowanym wydawnictwie po wniesieniu wcześniej opłaty (s. 41-43).

Następny rozdział „Rodzaje i uczestnicy wystąpień naukowych” został opracowany przez Magdalenę Gozdek (s. 45-61). Autorka, wśród wydarzeń naukowych, wyróżniła: konferencje, seminaria, kongresy, sympozja, warsztaty, webinaria i szkoły letnie. Seminaria, warsztaty i szkoły letnie mają na ogół charakter stacjonarny, a mieszany (hybrydowy, stacjonarny, zdalny) – konferencje, kongresy i sympozja. Webinaria są z zasady imprezami zdalnymi. Różna jest też ich długość – np. konferencje i kongresy trwają do trzech dni, sympozja i warsztaty do dwóch, a pozostałe są na ogół jednodniowe. Stosunkowo najdłużej trwają szkoły letnie – nawet kilkanaście dni. W wymienionych imprezach obok uczonych udział mogą brać eksperci i specjaliści, praktycznie wykorzystujący zdobycze wiedzy, jak też osoby niezwiązane z nauką oraz jej adepci (s. 60-61).

Barbara Hac-Rosiak przedstawiła tekst *Artykuł naukowy, referat, wykład: podobieństwa i różnice* (s. 63-78). Zdaniem autorki artykuł jest formą naukowej publikacji i, zachowując pisemną formę przekazu, może być podstawą dla oralnych wystąpień. Referat stanowi pisemne opracowanie określonego zagadnienia, które może być wygłoszone przed audytorium; stanowi rodzaj konspektu ustnej prezentacji jakiegoś tematu. Wykład zalicza się do metod dydaktyki uniwersyteckiej i w odróżnieniu od rozdziału czy referatu nie przybiera na ogół wersji pisemnej. Referat od wykładu różni się czasem trwania – pierwszy powinien ograniczyć się do 20 minut, a drugi do 90. B. Hac-Rosiak nie zapomniała podkreślić, że artykuły naukowe, zachowujące pisemną formę przekazu, mogą być podstawą do referatów i wykładów (s. 77).

Iwona Lilly w rozdziale „Konferencyjny «dress code» i etykieta” (s. 79-90) podjęła się wizualnej prezentacji referenta w czasie konferencji i obowiązujących go dobrych obyczajów. Temat nie był podejmowany w pracach naukowych ani nawet w podręcznikach właściwych manier. Tym samym już podjęcie takiej problematyki jest zadaniem niezwykle pożądanym. Szczególnie ciekawe okazuje się wyliczenie *faux pas* popełnianych w trakcie konferencji (s. 89). Zalicza się do nich nieodpowiedni strój, agresywny makijaż, niestaranną fryzurę. Autorka zwróciła też uwagę na brak przygotowania technicznego, skutkujący sprawdzaniem sprzętu w czasie obrad, gorączkowe poszukiwanie i porządkowanie materiałów oraz slajdów. Do tego dochodzi nieporadny styl komunikacji werbalnej, której poziom (nieskutecznie) próbuje się podnieść nadmiarem terminów angielskich. Sposób witania się w też może być niewłaściwy. Szkoda, że

I. Lilly nie wspomniała o sposobie przedstawiania się. To ostatnie musi precyzować imię i nazwisko, pozycję oraz zainteresowania naukowe referenta, ale nie powinno przekształcić się autopanegiryk. Za to dużo miejsca poświęciła kwestii wyglądu i stroju. Warto wspomnieć, że sprawami *savoir-vivre'u* w zakresie nauki o książce zajmowała się Stanisława Kurek vel Kokocińska².

Rozdział drugi omawianej pracy „Prezentacje w wystąpieniach naukowych” otwiera tekst Anny Sikorskiej *Wprowadzenie do zagadnienia prezentacji multimedialnych: terminologia, geneza, stan badań i charakterystyka oprogramowania* (s. 93-116). Podstawą rozważań są pojęcia terminologiczne dotyczące prezentacji multimedialnych. Omawiając dotyczący ich dorobek badawczy, wykazała, że dominują pozycje popularnonaukowe, których autorzy zajmowali się na ogół biznesem. Wykazała różnice między prezentacją a wystąpieniem, które – jak dowiodła – są często z sobą mylone. Najcenniejszą częścią jej opracowania jest omówienie aplikacji stosowanych do prezentacji (s. 113-116). Daje to czytelnikowi możliwość wyboru najwygodniejszego dla siebie programu służącego projektowaniu prezentacji i jej wykorzystaniu podczas wystąpień.

Następny tekst, pióra Anny Setkowicz-Ryszki, *Prezentacje naukowe: planowanie i realizacja* (s. 117-145) należy uznać za praktyczny podręcznik dla każdego szykującego swoje wystąpienie ilustrowane prezentacją. Autorka sprecyzowała cele naukowych prezentacji multimedialnych, czynniki konieczne do uwzględnienia przy ich planowaniu, strukturę prezentacji. Nie zabrakło też ogólnych zasad dotyczących ich opracowania. Szczególny nacisk położyła na komunikatywność. Ponadto przedstawiła w postaci schematu zasady konstrukcji prezentacji multimedialnych (s. 143, Il. 31). Za najważniejsze uznała stosowanie prostego języka w slajdach. Kwestia dalsza, to unikanie przeładowywania slajdów rysunkami i tekstem. Następna sprawa (powiązana z poprzednią), to zachowanie ich czytelności. Dalsze kwestie dotyczą już samego wystąpienia z prezentacją – np. zaleca się nie mówić o tym, czego nie ma na slajdach i unikać zbędnych obrazów oraz ozdobników.

Małgorzata Syrek i Jakub Sroka przedstawili problem *Przygotowanie wystąpienia naukowego: audytorium, trema i próby* (s. 147-161). Ich opracowanie jest niezwykle praktyczne, ponieważ porusza kwestię ćwiczeń przed wystąpieniem, dostosowanie go do różnych odbiorców, emisję głosu – krótko mówiąc jest to przystępny podręcznik dla osób zaczynających karierę naukową drogą pierwszych w życiu wystąpień na konferencjach. Autorzy jednak nie ograniczyli się do samych ogólnych przygotowań po-

² S. Kurek vel Kokocińska, *Wzory i wzorce osobowe w bibliotekarstwie. Szkic teoretyczno-badawczy. W: W poszukiwaniu wzorów i wzorców osobowych wykonawców zawodów bibliotekarskich i informacyjnych*, red. S. Kurek-Kokocińska, A. Tokarska, Łódź 2021, s. 11-44; teźże, *Przestrzenie kultury książki w publikacjach z zakresu savoir-vivre'u. Od PRL do Facebooka*, Łódź 2023, 240 ss.

tencjalnego prelegenta, uzależnionych od rodzaju odbiorców. Szczególny nacisk położyli na emisję głosu i jej związek z opanowaniem stresu. Udowodnili, że kluczową sprawą dla powodzenia wystąpienia jest panowanie nad głosem. Szczególną rolę odgrywają czynniki fizyczne, jak tempo mówienia i technika otwierania ust (s. 160-161).

Następny tekst *Wystąpienie naukowe wzbogacone prezentacją multimedialną: wygłaszanie* (s. 163-179) jest dziełem wyżej wymienionych autorów i również, jak poprzedni, stanowi praktyczny podręcznik radzenia sobie podczas konferencyjnych wystąpień. Poruszono kwestię zadbania o siebie w dniu wygłaszania prelekcji, postawy i zachowania w jej trakcie. Szczególną zaletą omawianego opracowania M. Syrek i J. Sroki jest poruszenie sprawy pozawerbalnych aspektów podczas prezentacji – postawa ze sposobem siedzenia włącznie i ułożeniem rąk. Ignacy Krasicki podkreślił: *Jako krok pierwszy resztą dzieła włada*³ – tym samym należy uznać za niezwykle cenną próbę rozwiązania problemu rozpoczęcia wystąpienia (s. 168-174). Tutaj autorzy przedstawili pięć „przykazań”, jakimi powinien kierować się prelegent na początku swojej prezentacji. Pierwsze: *Wiem kim jesteście*, drugie: *Nie zmarnuję waszego czasu*, trzecie: *Znam swój temat*, czwarte: *Jestem dobrze zorganizowany* i piąte: *Jestem przystępny* (s. 171-172). Wypełnienie tych pięciu przykazań wymaga zrealizowania zaleceń Piotra Wachowiaka. Zgodnie z nimi trzeba na początku wystąpienia przedstawić własną osobę oraz cele prezentacji, jak również reprezentowaną instytucję. Daje to szansę na wzbudzenie zainteresowania słuchaczy i wytworzenie dobrego klimatu dzięki ich zaufaniu (s. 174). Innym ważnym spostrzeżeniem Syrek i Sroki jest uwaga dotycząca umiejętności zmieszczenia się w wyznaczonym czasie. Ta umiejętność świadczy, że prelegent jest profesjonalistą (s. 179).

Najciekawszy tekst w omawianej publikacji – *Wystąpienia naukowe wzbogacone prezentacją multimedialną: ocena i ewaluacja* (s. 181-204) – wyszedł spod pióra Marioli Antczak. Zawiera on wskazówki czegoś, co można określić jako samoocenę przygotowania do wystąpienia ilustrowanego prezentacją multimedialną. Autorka wskazała na elementy, które trzeba uwzględnić w autoewaluacji i jak zaplanować ten proces. Tutaj zaproponowała autorski projekt oceny wystąpienia na konferencji wzbogaconego o prezentację. Ma on charakter tabelaryczny (s. 187-190, Tab. 6), a samoocena dokonywana jest pod kątem merytorycznego opracowania tematu, prezentacji multimedialnej (struktura, zasady formalne budowy slajdów i wizualizacja) oraz wygłoszenia referatu. Ocenę tę umożliwiają elementy wystąpienia konferencyjnego (np. poprawność merytoryczna, plan wystąpienia, czytelność i kontrastowość slajdów, umiar we wprowadzaniu do nich tekstu, poprawny język prelegenta). Elementy te są oceniane pod

³ I. Krasicki, *Monachomachia czyli wojna mnichów*. Oprac. T. Mikulski, Warszawa 1954, s. 34.

kątem ich braku, niedostatku, umiarkowanej albo pełnej satysfakcji. W tabeli znajdują się miejsca podsumowujące ocenę poszczególnych elementów częściowo (np. opracowanie tematu) i całościowo z uwzględnieniem wskaźników procentowych. Zaproponowany przez Antczak schemat samooceny może być modyfikowany i wykorzystywany także w pracy dydaktycznej ze studentami. Narzędzie przydatne i wszechstronne warte wdrożenia do działalności praktycznej.

Ostatni, trzeci rozdział: „Ewolucje w przykładowych prezentacjach naukowych: autorskie case studies” zawiera cztery przykłady prezentacji naukowych, które były przygotowywane na konferencje, a ich autorzy postanowili podzielić się swoimi refleksjami. Służą one jako przykłady pozwalające rozwiązywać analogiczne problemy (s. 206). Pierwszy tekst opracowała I. Lilly i jest nim *Ewolucja prezentacji „Social division in education in 19th century England* (s. 209-219). Autorka rozważa zagadnienia praw autorskich dotyczących zawartości slajdów, dopuszczalną ilość tekstu na jednym slajdzie, optymalną liczbę slajdów w ramach prezentacji i ewentualne błędy przy ich tworzeniu. Zaprezentowany przykład dotyczy podziałów społecznych w ramach edukacji w XIX w., w Anglii. Lilly podkreśliła konieczność przestrzegania praw autorskich poprzez umieszczanie na slajdach danych dotyczących wykorzystanych źródeł i opracowań. Zaleciła także umieszczać w prezentacji wykorzystaną bibliografię. Jej zdaniem nie należy przeładowywać slajdu nadmierną ilością tekstu. Proponowana maksymalna liczba slajdów w ramach wystąpienia na konferencji powinna ograniczyć się do 20-25. Każda prezentacja powinna przejść przed wystąpieniem solidną korektę (s. 218-219).

A. Setkowicz-Ryszka w opracowaniu *Ewolucja prezentacji o wynikach porównawczego badania korpusowego* (s. 221-245) podjęła się rozważań, jak zmienia się prezentacja pod wpływem pojawienia się nowych wytycznych. Nie pominęła zagadnienia, które wytyczne należy uwzględniać przy budowie ostatecznej wersji prezentacji. Modyfikacja istniejącej prezentacji polega na zmianach strukturalnych (np. dodawanie nowych slajdów ze względu na korektę zakresu tematu), poprawie jej przejrzystości (racjonalna gospodarka tekstem i kolorami oraz grafiką). Słusznie zauważyła, że w przypadku badań nad tekstami trudno zachować równowagę między ilością tekstu a ilustracjami. Bardzo cennym spostrzeżeniem jest uwaga autorki, że korzystanie z gotowych szablonów prezentacji wymaga przestrzegania następującej zasady: *To układ slajdu ma spełniać potrzeby prelegenta (słuchaczy), a nie prelegent dopasowywać się do szablonu* (s. 244). Mamy więc tutaj nawiązanie do poglądu, że to programy komputerowe powinny być maksymalnie dostosowane do potrzeb badawczego warsztatu, a nie odwrotnie⁴. Widać to chociażby w postaci specjalistycznych

⁴ A. Wałkowski, *Zastosowanie komputerów w źródłownawstwie historycznym*. W: *Przełomy w historii*.

programów bazowych dla rękopisów średniowiecznych⁵ oraz projektu programu z zakresu dawnej chronologii⁶.

Podobną tematykę poruszyła Aleksandra Staniszevska w tekście *Ewolucja prezentacji o podejściu ziemian do instytucji małżeństwa w XIX stuleciu w świetle literatury poradnikowej i ego-dokumentów* (s. 247-260). Omówiła zmiany prezentacji pod wpływem nowych wytycznych i ich rolę w powstaniu wersji ostatecznej. Niewątpliwym osiągnięciem autorki było wskazanie rodzajów błędów przy opracowaniu prezentacji. Do nich zaliczono m.in. brak opisu metodyki badań, wadliwy plan prezentacji, brak podsumowania, błędy w ramach strony tytułowej oraz brak bibliografii.

Analogicznie podszedł do problemu Radosław Zdaniewicz w ramach opracowania *Ewolucja prezentacji o reliktach średniowiecznego grodziska stożkowego w Ciochowicach* (s. 261-271). Jego zdaniem schemat prezentacji powinien zawierać: tablicę początkową, postawienie problemów i metod badawczych, omówienie merytoryczne tematu, wnioski końcowe oraz tablicę końcową (s. 271).

Analiza omówionych tekstów wskazuje, że osiągnięto ogół zaplanowanych celów badawczych, zaś wyniki zostały uzasadnione i udokumentowane. Zdefiniowano pojęcie konferencji naukowej, przedstawiono proces jej organizacji, a także rozrózniono podmioty w postaci organizatorów i uczestników. Zaprezentowano rodzaje celów konferencji zależnie od charakteru biorących w niej udział osób prawnych i fizycznych. Rozrózniono rodzaje wydarzeń naukowych, wskazując, na czym polegają konferencje, sympozja, seminaria, kongresy, warsztaty i webinaria. Omówiono, na czym polega artykuł, a na czym referat, akcentując różnice i punkty styczne. Szczególnie ciekawy okazał się problem etykiety konferencyjnej z zaleceniami sposobów zachowania się zwłaszcza w trakcie wystąpień. Poruszono też relacje między prezentacją, a wystąpieniem. Uwzględniono przy tym rodzaje aplikacji, które warto wykorzystać podczas przygotowania prezentacji i wystąpień. Nie zabrakło praktycznych porad dotyczących ich przygotowania wraz z propozycją ćwiczeń poprzedzających wystąpienie, sposobów panowania nad głosem oraz jak zmieścić się w wyznaczonym czasie. Z praktycznego punktu widzenia ważny oka-

XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Wrocław 15-18 września 1999 roku, t. III, cz. 1, Toruń 2001, s. 218-219.

⁵ B. Tropak, A. Wałkowski, „Diploma” – program do badań komputerowych nad średniowiecznymi kancelariami i skryptomiarzami. W: *Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych historii w Polsce [Księga Jubileuszowa Prof. dr. hab. Zbigniewa Perzanowskiego]*, red. M. Rokosz, Kraków 1995, s. 283-292; tychże, *Badania tekstowe formularza średniowiecznego dokumentu w oparciu o program komputerowy „Diploma”*. W: *Historia i komputery*, t. II, red. B. Ryszewski, Toruń 1997, s. 89-94; tychże, *Średniowieczna twórczość w komputerze*.

Codex 2” – program bazowy do badań ksiąg średniowiecznych. W: *Ad Fontes. Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Alojzemu Szorcowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. Z. Jaroszewicz-Pieresławcew i I. Markarczyk, Olsztyn 2006, s. 423-430.

⁶ M. Pieńkowski, *Projekt chronologicznego programu komputerowego*. W: *Historia i komputery*, s. 141-144.

zał się problem samooceny przygotowania prezentacji zarówno po kątem merytorycznego opracowania tematu, jak też od strony technicznej. Ważnym problemem było poruszenie praw autorskich pozycji wykorzystywanych w prezentacjach – podkreślono obowiązek zamieszczania w nich wykorzystanej bibliografii. Przedstawiono zasady modyfikacji prezentacji zależnie od bieżących potrzeb prelegenta. Wskazano na rodzaje błędów spotykanych w prezentacjach. Omówiono, jak powinien wyglądać poprawny schemat prezentacji zawierający tablicę początkową, sprecyzowanie problemów i metod badawczych, omówienie merytoryczne, końcowe wnioski jak również tablicę końcową.

Omawianą publikację zaopatrzone w obszerną „Bibliografię zbiorczą” (s. 281-303) oraz, w opracowaniu Małgorzaty Syrek, *Ćwiczenia służące wystąpieniom publicznym* (s. 305-310) obejmujące trening oddechowy, wykorzystanie szczęki, żuchwy, języka, warg, policzków oraz podniebienia. Warto dodać, że omawiana pozycja została zaopatrzone w bogatą dokumentację ilustracyjną bardzo dobrej jakości. Poziom edytorski recenzowanej książki trzeba także ocenić wysoko.

BIBLIOGRAFIA

- Krasicki, I., *Monachomachia czyli wojna mnichów*. Oprac. Tadeusz Mikulski, Warszawa 1954, 91 ss.
- Kurek vel Kokocińska, S., *Wzory i wzorce osobowe w bibliotekarstwie. Szkic teoretyczno – badawczy*. W: *W poszukiwaniu wzorów i wzorców osobowych wykonawców zawodów bibliotekarskich i informacyjnych*. Red. Stanisława Kurek-Kokocińska, Anna Tokarska, Łódź 2021, s. 11-44.
- Organizacja konferencji naukowych*. Red. Mariola Antczak, Grzegorz Czapnik, Łódź 2022, 414 ss.
- Pieńkowski, M., *Projekt chronologicznego programu komputerowego*. W: *Historia i komputery*, s. 141-144.
- Tropak, B., Wałkowski, A., *Badania tekstowe formularza średniowiecznego dokumentu w oparciu o program komputerowy „Diploma”*. W: *Historia i komputery*, t. II. Red. Bohdan Ryszewski, Toruń 1997, s. 89-94.
- Tropak, B., Wałkowski, A., *„Diploma” – program do badań komputerowych nad średniowiecznymi kancelariami i skryptoriami*. W: *Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych historii w Polsce [Księga Jubileuszowa Prof. dr. hab. Zbigniewa Perzanowskiego]*. Red. Mieczysław Rokosz, Kraków 1995, s. 283-292.
- Tropak, B., Wałkowski, A., *Średniowieczna twórczość w komputerze. „Codex 2” program bazowy do badań ksiąg średniowiecznych*. W: *Ad Fontes. Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Alojzemu Szorcowi w siedemdziesięciolecie urodzin*. Red. Zoja Jaroszewicz-Pieresałwcew i Irena Makarczyk, Olsztyn 2006, s. 423-430.

Wałkowski A., *Zastosowanie komputerów w źródłoznawstwie historycznym*. W: *Przełomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Wrocław 15-18 września 1999 roku*, t. III, cz. 1, Toruń 2001, s. 218-219.

Andrzej Wałkowski
Katedra Informatologii i Bibliologii
Uniwersytet Łódzki
ORCID: 0000-0001-5446-3885

Tekst wpłynął do Redakcji 2 lutego 2025 r.